

ВИПУСК 8.

**ЛИПЕНЬ – СЕРПЕНЬ
2023 РОКУ**

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

ВИПУСК 8.
ЛИПЕНЬ–СЕРПЕНЬ
2023 РОКУ

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі
моніторингових матеріалів
з обраних регіонів України

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ. Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України. **ВИПУСК 8. ЛИПЕНЬ – СЕРПЕНЬ 2023 РОКУ /** Український незалежний центр політичних досліджень. Київ. Вересень 2023. 36 с.

Цей звіт підготувала команда Українського незалежного центру політичних досліджень у межах діяльності Національної платформи стійкості та згуртованості. Ця громадська ініціатива започаткована в лютому 2018 року (попередня назва – Національна платформа «Діалог про мир та безпечну реінтеграцію»).

Діяльність Національної Платформи спрямована на посилення національної стійкості України. Шлях до цього – забезпечення діалогових практик у суспільстві, надання пропозицій владі у виробленні відповідних політик, зокрема щодо стійкості та соціальної згуртованості, а також забезпечення суспільної обізнаності в цих процесах. Ініціатива реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу в межах проєкту «Побудова стійкості у конфлікті шляхом діалогу».

Звіт базується на даних про події у 12 областях України, що мають значення для формування політики національної стійкості. Відбір областей здійснено на основі аналізу процесів згуртованості мешканців Донецької, Луганської, Харківської, Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Одеської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької, Львівської і Закарпатської областей внаслідок розгортання воєнних дій. Для збору даних ми вирізняємо тимчасово окуповані території, прифронтові та деокуповані території, території, що розташовані в тилу.

УНЦПД висловлює подяку за надані матеріали учасникам Регіональної мережі Національної платформи стійкості та згуртованості – Дмитрові Арабаджиєву, Надії Бабарикіній, Дементію Белому, Анатолію Бойку, Ігорю Доцякові, Михайлові Золотухіну, Оксані Івасів, Олені Литвин, Наталії Нечаєвій-Юрійчук, Олені Ніжельській, Андрію Романенкові, Дмитрові Тужанському, Назару Хамулякові.

Укладачі звіту – Світлана Горобчишина (текст), Ольга Коваленко (координаторка Регіональної мережі Національної платформи стійкості та згуртованості), Іван Вартовник (координатор проєкту), Світлана Конончук (загальна редакція)
Літературна редакторка – Мар'яна Добоні
Переклад – Світлана Крилова
Дизайнер – Сергій Буравченко

Зміст цієї публікації є цілковитою відповідальністю авторів і не обов'язково відображає офіційну позицію Європейського Союзу.

Публікація доступна на сайті Національної платформи стійкості та згуртованості <http://national-platform.org/> та сайті УНЦПД www.ucipr.org.ua.

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ	05
I. I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ	10
1. Зміни в системі управління	10
1.1. Рішення окупаційної влади	10
1.2. Доступ до публічної інформації	13
2. Гуманітарна ситуація	13
2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади / поводження з військовополоненими	13
2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування	14
3. Робота над ідентичністю	14
3.1. Зміни в стандартах освіти	14
3.2. Свобода віросповідання	15
II. ПРИФРОНТОВІ ТА ЗВІЛЬНЕНІ ТЕРИТОРІЇ	16
1. Зміни в системі управління	16
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	16
1.2. Доступ до публічної інформації та медіа	21
2. Робота над ідентичністю	21
2.1. Зміни в стандартах освіти	22
2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	22
3. Спільна справа	23
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	23
III. УМОВНО ТИЛОВІ ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ	24
1. Зміни в системі управління	24
1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості	24
1.2. Доступ до публічної інформації	25
2. Робота над ідентичністю	25
2.1. Зміни в стандартах освіти	25
2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення	25
2.3. Свобода віросповідання	26
2.4. Національні меншини	26
3. Спільна справа	27
3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи	27
3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами	27
4. Зміни в соціальній структурі	28
4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю	28
4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування	29
4.3. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація	30
МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ	32

РЕЗЮМЕ

Ситуація на фронті

28 серпня 2023 року Міністерство оборони України офіційно підтвердило, що Збройні Сили України [звільнили](#) село Роботине в Запорізькій області, яке російська армія окупувала в березні 2022 року. Цим самим, на [думку](#) воєнних експертів, було прорвано першу з кількох ліній окопів російських окупантів. Від Роботиного до тимчасово окупованого Токмака, великого логістичного хаба армії РФ, близько 20 кілометрів. Далі від Токмака лежить місто Мелітополь, яке ще потрібно звільнити. Щоб протистояти тиску Збройних Сил України на півдні, росіяни були змушені перекидати туди найпотужніші підрозділи з інших точок фронту. Українські війська проводили дві операції на півдні України: на заході Запорізької області та на адміністративній межі Донецької та Запорізької областей.

Протягом липня – серпня російські війська атакували Харківську область в напрямку Куп'янська керованими авіабомбами та іншим озброєнням. Спікер Східного угруповання військ Сергій Череватий [повідомив](#), що Росія зосередила на цьому напрямку понад 100 тисяч солдатів – більше, ніж угруповання військ СРСР, яке воювало в Афганістані в 1979–1989 роках. Тривали інтенсивні бої; деякі позиції по декілька разів переходили з рук у руки. Розвідка Великої Британії [прогнозувала](#), що Росія у вересні – жовтні посилить наступ на Куп'янсько-Лиманському напрямку, щоб створити буферну зону навколо Луганської області.

На Сватівському напрямку російські окупанти вели штурми майже цілодобово. Окрім того, Невське та Білогорівку на Луганщині вони постійно обстрілювали з мінометів артилерії різних калібрів і типів.

На території Донецької області також тривали активні бойові дії, утім, без значної зміни лінії фронту. Найбільш динамічною залишалася лінія фронту поблизу населеного пункту Велика Новосілка. Розвиваючи наступальну операцію, українські війська в середині серпня [звільнили селище Урожайне](#). Водночас навколо Бахмуту, незважаючи на запеклі бої взимку – навесні 2023 року, лінія фронту відносно застигла.

На цій карті від 29 вересня 2023 року можна побачити, як змінилася територія бойових дій порівняно з квітнем 2022 року (звільнені території позначені зеленим, а окуповані – червоним кольором). Російські війська відступили на півдні з правого берега Дніпра поблизу Херсона і на північному сході – з Київської, Чернігівської, Сумської та Харківської областей. Водночас росіяни захопили й утримують значні території на півні та південному сході країни, де точаться важкі бої. Росія безупинно обстрілює всю Україну з різних видів зброї, руйнує інфраструктуру та оселі українців, вбиває мирне населення.

ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ УКРАЇНИ Карта станом на 29 вересня 2023 року.

Джерело: <https://deepstatemap/live>

Управління Верховного комісара ООН з прав людини [підтвердило](#) загибель 9 511 і поранення 17 206 цивільних осіб в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. Такими були дані організації від 24 лютого 2022 року до 27 серпня 2023-го.

Станом на ранок 26 серпня 2023 року, за [офіційною інформацією](#) ювенальних прокурорів, 503 дитини загинули та понад 1 116 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Тривало слідство щодо встановлення інших фактів порушення прав дитини внаслідок окупації в місцях ведення бойових дій, на тимчасово окупованих і звільнених територіях.

Тимчасово окуповані території

У Кремлі продовжили підготовку до вересневих «виборів» на тимчасово окупованих територіях України. Виборчі кампанії мали відбуватися одночасно із загальноросійськими виборами, що, на думку Кремля, робить їх частиною внутрішніх політичних процесів, а вибори «народних рад» мають легітимізувати окупаційну владу у внутрішньополітичному житті. Ще однією метою «виборів» є інтеграція окупаційних адміністрацій у російське правове та політичне поле. Окрім того, «вибори» на захоплених територіях є перевіреним приводом для прискореної роздачі російських паспортів і русифікації.

Верховна Рада України звернулася до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій щодо намірів РФ провести незаконні вибори на тимчасово окупованих територіях України. Рада, зокрема, закликала міжнародну спільноту не визнавати легітимності будь-яких «виборів», а також надавати всебічне сприяння кримінальному переслідуванню осіб, які взяли участь в організації такого «голосування».

Посилювалася тенденція повної економічної неспроможності квазіадміністративних утворень, сформованих Росією на тимчасово окупованих територіях. Наприклад, за останніми змінами до так званого «бюджету «ДНР», майже 90% потреб окупованих територій фінансувалися прямими переказами з державного бюджету Росії. Водночас фактичне руйнування економіки Донецької області так звана «влада» намагалася перекрити розмовами про інвестиційний бум, який уже «практично розпочався на території області», а також звітами про точкові успіхи будівництва та відновлення окремих зруйнованих об'єктів.

Експерти МАГАТЕ [отримали доступ](#) до дахів двох із шести енергоблоків Запорізької атомної електростанції (ЗАЕС). Це сталося через місяць після відповідного звернення Агентства до окупантів. За даними організації, експерти не виявили мін чи вибухових речовин на дахах будівель реакторів 3-го та 4-го енергоблоків, а також у машинних залах електростанції.

Окупаційна адміністрація ЗАЕС намагалася заохотити росіян приїжджати, аби працювати на станції, надаючи їм житло, вилучене в українців, що виїхали з Енергодара, де розташована станція. Загальна ситуація на станції залишалася напруженою через потенційні загрози ядерній і радіаційній безпеці та відключення живлення.

На тимчасово окупованих територіях населення зазнавало тиску та репресій з боку окупантів, що включало політику терору, залякування й примус. Мешканці були беззахисними перед свавіллям окупаційного режиму. Серед вразливих груп були діти, які в школах піддавалися пропагандистській обробці. При школах організовували дитячі та молодіжні організації, які намагалися впливати на думку та погляди дітей відповідно до російської ідеології.

Окупаційна влада далі пробувала примусити українців брати російські паспорти, а в разі відмови людей чекали серйозні наслідки. Зокрема, такі особи могли бути депортовані, вони ставали об'єктом фільтраційних перевірок, могли втратити доступ до медичної допомоги та соціального забезпечення, бути позбавлені права на роботу.

Станом на серпень 2023 року п'ять єпархій Української православної церкви Московського патріархату на тимчасово окупованих територіях перереєструвалися в Міністерстві юстиції Росії: Донецька і Горлівська в окупованій частині Донецької області, Луганська і Ровеньківська – Луганської й Бердянська єпархія в окупованій частині Запорізької області.

Прифронтові та звільнені території

У прифронтових громадах і на звільнених територіях безпекова ситуація залишалася напруженою. Кожного дня під обстрілами гинули люди, нищилася інфраструктура, житло, комунікації. Тривали обстріли населених пунктів Запорізької, Херсонської, Донецької, Луганської, Харківської, Миколаївської областей із застосуванням авіації, дронів, зенітно-ракетних комплексів С-300, реактивних систем залпового вогню «Град», артилерії та використанням фосфорних боєприпасів. За нашою інформацією, протягом липня – серпня зросла кількість атак керованими авіабомбами (Харківська область). Російські війська вдавалися до тактики подвійного обстрілу одного й того ж об'єкта з різницею в часі. Через такі обстріли потерпали різні служби допомоги – медики, рятувальники та поліцейські (Харківська, Херсонська, Донецька області).

На Куп'янському напрямку зберігалася загроза наступу російських військ, що спричиняло високий рівень напруженості на Харківщині та не дозволяло відновлювати комунікації та інфраструктуру в цьому регіоні.

Херсонщина стикнулася із серйозними викликами, зумовленими бойовими діями, щоденними обстрілами та окупацією значної частини області. Ці фактори впливали на зміст і форми життя насе-

лення і призводили до активної міграції працездатного населення. Місцеві підприємці та будівельники мали обмежені можливості виконувати навіть базові ремонтні та відновлювальні роботи, тому доводилося залучати фірми з інших регіонів для виконання цих завдань. Це посилює деградацію економіки, соціальної та суспільної сфер Херсонщини та ставить область перед серйозними викликами в забезпеченні життєвих потреб мешканців.

Підрив дамби Каховської ГЕС спричинив масштабну гуманітарну, екологічну та економічну катастрофу. Подолання її наслідків залишається найбільшим завданням для мешканців Херсонської області. Спільними зусиллями влади, волонтерів і за підтримки як національних, так і міжнародних партнерів Херсонщина та інші регіони, які постраждали, поступово долають ці проблеми. У середині серпня 2023 року уряд України встановив механізм компенсацій для мешканців Херсонщини та Миколаївщини за втрачений урожай внаслідок підризу дамби Каховської ГЕС.

На деокупованих територіях місцеві жителі регулярно натрапляли на міни, часто травмуючись чи втрачаючи життя. Так, від початку повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року до липня 2023 року ООН зафіксувала 298 випадків загибелі мирних жителів, з них – 22 діти, 632 випадки поранення мирних жителів від вибухонебезпечних предметів.

На фоні викликів, які створюють бойові дії та постійні обстріли, підготовка до нового опалювального сезону в цільових областях була в центрі уваги. Хоча планові ремонти на енергетичних об'єктах ішли за графіком, складна ситуація в прикордонних і прифронтових областях, зокрема в Херсоні, Харкові та Запоріжжі, ставить під загрозу підготовку до опалювального сезону.

В окремих містах робився акцент на встановленні захисних споруд і модульних котельень для забезпечення опалення та економії електроенергії. У Донецькій області через перебиті газопроводи вісім міст залишаються без централізованого опалення, але тут шукають альтернативні джерела опалення.

На звільненій частині Херсонщини діяв проєкт відбудови регіону «Пліч-о-пліч». У його межах 15 областей України надають допомогу громадам 26 населених пунктів у відновленні пошкодженого житла та соціальних об'єктів. «Пліч-о-пліч» передбачає співпрацю на рівні громад і регіонів. Фінансування здійснюється за рахунок обласних і місцевих бюджетів, кошти державного бюджету поки не залучаються. Відновлення триває в тих громадах, де немає безпосередньої загрози обстрілів і де проживає достатня кількість людей.

Умовно тиллові території під управлінням українського уряду

17 липня Росія відмовилася від участі в угоді, яка дозволяла експортувати українське зерно з портів Одещини, а також [активізувала](#) атаки на Одеську область. За цей час руйнувань зазнала не лише портова інфраструктура та зерносховища, але й історичний центр Одеси.

Унаслідок масованих ракетних ударів у Львові та області 6 липня та 15 серпня 2023 року загинули мирні мешканці, багато людей отримали поранення, а також великі руйнування сталися як на об'єктах інфраструктури, так і в житловому секторі. У такій складній ситуації владі та відповідним службам допомагали всі небайдужі – мешканці, бізнес, громадські організації, благодійні установи.

Місцеві органи влади в західних і південних цільових областях протягом липня – серпня 2023 року спрямовували свою діяльність на забезпечення життєдіяльності областей і підтримку обороноздатності країни. Це включало підготовку до осінньо-зимового періоду, розвиток міжнародної співпраці та регіональної взаємодії, організацію та надання підтримки Збройним Силам України, внутрішньо переміщеним особам, а також мешканцям, які постраждали від російської збройної агресії, та інші важливі завдання.

Продовжили свою діяльність різноманітні міжнародні організації та фонди, які надають гуманітарну допомогу, культурні, освітні послуги як жителям громад, так і переселенцям.

Переважна частина шкіл тиллових регіонів планувала розпочати навчання з 1 вересня офлайн. Це заклади, де площі укриттів достатньо для повноцінного навчання. В інших школах мали вчитися за змішаною формою або у дві зміни, залежно від кількості дітей і площі сховищ.

У школах румуномовних громад Чернівецької області відклали на один рік заплановане збільшення кількості уроків українською мовою. Згідно із Законом про освіту, з 1 вересня цього року учні п'ятих класів мали вивчати 20% дисциплін державною мовою.

За даними Міністерства економіки України, через війну в Україні переміщено понад 840 підприємств, з яких понад 660 уже працюють, а із січня 2022-го до липня нинішнього року кількість підприємців зросла на 37 тисяч.

З 11 липня 2023 року [уряд України змінив](#) умови надання допомоги внутрішньо переміщеним особам. Так, з початку серпня надання допомоги буде автоматично продовжено ще на шість місяців особам, які вже отримували допомогу на проживання, окрім осіб, які перебувають за кордоном більше ніж 30 календарних днів поспіль без обґрунтованих причин або повернулися до покинутого місця проживання на окупованих територіях чи тих територіях, щодо яких уряд не може визначити дату завершення чи припинення бойових дій. Окрім того, виплати не продовжуватимуться тим внутрішньо переміщеним особам, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі або були засуджені за колабораціонізм.

У різних регіонах започатковували та втілювали проекти й програми для підтримки ветеранів війни та їхніх сімей, щоб краще інтегрувати їх у цивільне життя. Ветеранам надавали як психосоціальну підтримку, так і можливості для професійного розвитку, фізичної реабілітації та активної участі в суспільному житті. Ці програми мають важливий вплив на покращення якості життя ветеранів.

У серпні, спонуканий серією корупційних скандалів у ЗМІ, Президент України Володимир Зеленський оголосив про звільнення всіх керівників обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, які є органами військового управління, що забезпечують виконання законодавства з питань військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації. Він [заявив](#), що системою мобілізації і призову «повинні керувати люди, які точно знають, що таке війна і чому цинізм і хабарництво у воєнний час є державною зрадою».

Одним з викликів мобілізації залишалися спроби незаконного перетину кордону. Це робили переважно військовозобов'язані чоловіки. Для виїзду вони підробляли документи або намагалися скористатися системою «Шлях».

I. ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ

1. Зміни в системі управління

1.1. Рішення окупаційної влади

У липні – серпні 2023 року Російська Федерація робила подальші кроки, щоб інтегрувати чотири частково окуповані області України (Донецьку, Луганську, Запорізьку та Херсонську) до складу Росії.

Відбувалася активна адаптація місцевого законодавства під російські стандарти. Наприклад, на окупованій території Донецької області було повністю зруйновано місцеве самоврядування: скасовано посаду та вибори міських голів. Замість цього в так званих «муніципальних утвореннях» будуть обирати місцеві ради, яким так званий «голова республіки» запропонує обрати голову «муніципального утворення» з трьох кандидатів. Важливо відзначити, що «голову республіки» мешканці «республіки» обирати не зможуть, оскільки місцевий «парламент» обиратиме його з трьох кандидатур, запропонованих президентом Росії. Цей процес фактично спрямований на інтеграцію окупованих територій у російську систему вертикалі влади, де президент ухвалює всі рішення. Також пришвидшилося заміщення на керівних посадах місцевих колаборантів вихідцями з різних регіонів Росії.

>> ПІДГОТОВКА ДО «ВИБОРІВ»

На тимчасово окупованих територіях чотирьох областей України йшла підготовка до проведення псевдовиборів 8–10 вересня 2023 року. Окрім того, у населених пунктах, що розташовані близько до лінії фронту, окупанти готували «дострокове виїзне голосування», заплановане на 31 серпня.

Громадянська мережа ОПОРА [наголосила](#), що псевдовиборами на тимчасово окупованих територіях Кремль прагне втягнути українських громадян до політичного життя Росії та «легалізувати» окупаційні органи влади. Також, оскільки Кремль не може досягнути заявлених цілей «спецоперації», йому потрібно забезпечити максимальний результат для владної партії «Єдина Росія» й продемонструвати, що жителі окупованих територій підтримують політику Володимира Путіна та ефективність місцевих еліт.

Саме «Єдина Росія» провадила наймасштабнішу «виборчу кампанію» на окупованих територіях і зареєструвала найбільше кандидатів. Так, у законодавчі окупаційні ради «нових суб'єктів РФ» партія Путіна зареєструвала 312 кандидатів. «Справедлива Росія – Патріоти – За правду» (СРЗП) висунула 300 кандидатів, Комуністична партія Російської Федерації (КПРФ) – 276, Ліберально-демократична партія Росії (ЛДПР) – 255, а «Нові люди» – 178. Важливо відзначити, що можливість участі у виборах регіональних проєктів не була передбачена. Голосування планувалося за пропорційною системою.

Путін напередодні «виборів» на окупованих територіях України [провів зустріч](#) із ватажком так званої «ЛНР» Леонідом Пасічником, на якій назвав ситуацію на лінії зіткнення «стабільною». Після Пасічника він зустрівся з гауляйтером окупованої частини Запорізької області Євгеном Балицьким, той доповів президентові РФ про повну готовність регіону до проведення «виборів».

Активісти руху спротиву «Жовта стрічка» закликали місцевих жителів бойкотувати псевдовибори на тимчасово окупованих територіях Луганської області. Також активісти готували низку заходів для зриву процесу «голосування» і фіксували всіх колаборантів, які брали участь у підготовці до псевдовиборів.

За словами депутата Запорізької обласної ради від Мелітополя Павла Тимофєєва, у підготовці до незаконних виборів брали участь «виборчі комісії», які працювали під час невизнаного у світі так званого «референдуму» 2022 року. «Від партії «Єдина Росія» висувається Дмитро Табачник, який свого часу був палким прихильником Віктора Януковича, робив усе можливе для того, щоб придушити українське студентство. Зараз він радник «виконувача обов'язків губернатора» Запорізької області й намагається отримати керівну посаду в «законодавчих зборах» тимчасово окупованої частини Запорізької області», – повідомив депутат.

Верховна Рада України [звернулася](#) до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій щодо намірів РФ провести незаконні вибори на тимчасово окупованих територіях України. Рада, зокрема, закликала міжнародну спільноту не визнавати легітимності будь-яких «виборів», а також надавати всебічне сприяння кримінальному переслідуванню особам, які взяли участь в організації такого «голосування». Водночас парламент закликав визнати, що незаконні дії РФ ще раз «підтверджують неможливість проведення мирних переговорів до повного виведення окупаційних військ з міжнародно визнаної території України».

>> ПРИМУСОВЕ ПЕРЕВЕДЕННЯ В ГРОМАДЯНСТВО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

За результатами моніторингу Луганської області виявлено, що населення, яке перебуває на території так званої «ЛНР», продовжує відчувати надмірний тиск через вимогу отримати російські паспорти. Згідно із законодавством РФ, з 1 липня 2024 року людину без російського паспорта [визнаватимуть іноземним громадянином](#) і на неї очікує депортація, якщо вона становитиме загрозу для окупантів.

Окупанти намагалися прискорити процес примусової паспортизації серед літнього населення. Представники окупаційної адміністрації Марківського району особисто [відвідували](#) домогосподарства пенсіонерів і проводили з ними агітаційні розмови, обіцяючи після отримання документів російського зразка допомоги з їжею. У випадках, коли цей аргумент не діяв, вони погрожували, стверджуючи, що без паспорта РФ літніх людей не допустять до лікарні.

За даними російських окупантів, станом на середину серпня вони видали понад 542 тисячі паспортів громадянина Російської Федерації в Луганській області. Окрім того, було обміняно понад 108 тисяч водійських посвідчень на російські.

У тимчасово окупованій Горлівці в Донецькій області окупанти [розіслали](#) розпорядження до всіх підприємств з вимогою надати інформацію до так званого «Міністерства державної безпеки «ДНР» стосовно працівників, які не отримали російський паспорт. Кінцевий строк виконання розпоряджень встановлено на 1 січня 2024 року.

У Запорізькій області [оплата](#) комунальних послуг, інтернету та мобільного телефону ставала неможливою без російського громадянства. Окупаційна адміністрація села Благовіщенка на Запоріжжі [намагалася стимулювати](#) місцевих мешканців до отримання російського громадянства, пропонуючи за це пенсіонерам грошову винагороду розміром 50 тисяч російських рублів (приблизно 500 євро).

>> ВЛАСНІСТЬ, ПІДПРИЄМСТВА

Окупаційна адміністрація в Донецькій області декларувала плани справжнього економічного піднесення. Зокрема, було оголошено про можливість початку збору білоруських [вантажівок МАЗ у Донецьку](#), про перспективи [випуску трамваїв на базі «Азовсталі»](#) в Маріуполі, де до 2025 року має працювати понад 12 тисяч робітників, і про [перспективу створення Кремнієвої долини](#) на березі Азовського моря. Усе це, на думку окупаційної влади, дозволить до 2030 року збільшити валовий [регіональний продукт так званої «республіки» в чотири рази](#).

Чого варті такі обіцянки, можна побачити на прикладі Маріупольського аеропорту. Відразу після захоплення міста представники окупаційної адміністрації заявили, що збираються почати його відновлення вже у 2023 році, а до 2025 року аеропорт буде функціонувати. Проте у 2023 році віцепрем'єр російського уряду заявив, що поки аеропорт не відновлюватимуть, бо до найближчого російського аеропорту в Таганрозі 150 кілометрів. Почати проєктувальні роботи в [Маріупольському аеропорту планується не раніше ніж 2026 року](#). Таким чином, обіцянки відновлення аеропорту не лише не були виконані, але і здаються малоімовірними в найближчому майбутньому.

На окупованій частині Донецької, Луганської, Запорізької областей активно крали активи, які належать українському бізнесу. Журналісти видання «[Нова газета Європа](#)» проаналізували відомості з державних реєстрів про 1 150 найбільших компаній з окупованих міст з населенням понад 100 тисяч осіб. 80% компаній були зареєстровані в реєстрі юридичних осіб України, тобто були створені до приходу російських військових і перейшли до російської юрисдикції. Більше ніж тисяча компаній у Мелітополі, Бердянську, Маріуполі, Лисичанську та Северодонецьку тепер зареєстровані як російські юридичні особи. Доходи найбільших з них, за даними українського реєстру юридичних осіб, до війни сягали 450 мільйонів гривень. Нові власники українського бізнесу – зазвичай росіяни.

Так звана «[Луганська залізниця](#)» перебувала в процесі об'єднання із «Залізницями Новоросії». Заяву про це зробив Микола Бабойдо, який стверджував, що він є директором «Луганської залізниці». Нагадаємо, що в кінці травня розпорядження про створення «[Залізниць Новоросії](#)» з головним офісом у захопленому Донецьку підписав прем'єр РФ Михайло Мішустін. Новостворене підприємство об'єднає залізниці на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей України. Окупанти сподіваються за допомогою «Залізниць Новоросії» «збудувати єдину логістику в регіонах, оновити парк вагонів і локомотивів, а також створити єдину систему управління перевезень».

>> ЗАПОРІЗЬКА АТОМНА ЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ

Уночі 10 серпня тимчасово окупована Запорізька АЕС [втратила живлення](#) з основної зовнішньої лінії електропередачі напругою 750 кВ, після чого її довелося переключити на єдину доступну резервну лінію 330 кВ. Відключення цієї лінії призведе до блекауту на АЕС, повідомив Енергоатом. У разі такого сценарію головну загрозу ядерній та радіаційній безпеці несе перебування 4-го енергоблока в стані гарячого зупину, який окупанти використовують з порушенням умов експлуатації.

Експертів МАГАТЕ допустили на дах 3-го та 4-го реакторів Запорізької АЕС, і вони не виявили там вибухівки, повідомив гендиректор агентства Рафаель Гроссі. Фахівці попросили надати доступ до решти чотирьох енергоблоків.

Окупанти планували [забирати житло](#) жителів Енергодара, щоб заохотити росіян працювати на Запорізькій АЕС, повідомили в ГУР Міністерства оборони України. У четвер, 6 липня, на станцію прибув перший заступник керівника адміністрації Путіна Сергій Кірієнко. Офіційна мета візиту – ознайомлення зі станом справ на станції та перевірка загальної безпеки. Неофіційна – він мав продемонструвати відсутність панічних настроїв, а також спробувати розв'язати проблеми з комплектуванням станції персоналом.

Після початку вторгнення велика частина кваліфікованого персоналу станції або покинула окуповані території, або відмовилася підписувати договори з Росатомом. Спроба залучення російських співробітників також не дала очікуваного результату. Кірієнко та гауляйтер Запорізької області Євген Балицький провели нараду щодо додаткового стимулювання потенційних працівників з Росії. Для цього планували надавати росіянам житло, вилучене в українців, які виїхали з Енергодара. Вони розраховували таким чином розселити до 4 500 росіян.

>> ДЕПОРТАЦІЯ / ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ

Уповноважена при президентові Росії з прав дитини Марія Львова-Белова, яка з березня 2023 року перебуває під ордером на арешт Міжнародного кримінального суду в Гаазі, [заявила](#), що від початку повномасштабного вторгнення в Україну окупанти вивезли на російську територію понад 700 тисяч українських дітей. За її словами, більшість дітей росіяни депортували «разом з батьками або іншими родичами». Вона відзвітувала про те, що на територію Росії вивезли близько 1,5 тисячі вихованців закладів для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування. 288 дітей з тимчасово окупованих територій України в Донецькій області, як стверджує «уповноважена», опинилися в «приймних сім'ях» росіян, діти з тимчасово окупованих територій Луганської області повернулися до своїх закладів, але згодом окупанти віддали 92 дитини, які, за версією росіян, «залишилися без батьківського піклування», у «приймні сім'ї» в Росії. Львова-Белова також доповіла, що в листопаді 2022 року 52 дітей «з важкими патологіями» з Олешківського дитячого будинку-інтернату в Херсонській області вивезли в окупований Крим, за її версією, «на безпечну територію».

Російські загарбники вивезли до військової академії в Костромі близько 80 старшокласників з тимчасово захоплених територій Луганської області. Викрадені діти проходили «військові збори» на полігоні Академії військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту та інженерних військ, отримуючи чергову порцію пропаганди ворога, [підкреслили](#) в Луганській ОВА.

У липні росіяни [вивезли близько 280 дітей](#) з Антрацитівського району в Луганській області до «казачого кадетського корпусу» в республіці Калмикія, Російська Федерація. За планами окупантів, до кінця літа планувалося вивезти загалом близько 500 українських дітей. Таким чином, росіяни не лише викрадали дітей з тимчасово окупованих територій, але й зомбували їх агресивною пропагандою з метою перетворення на майбутніх прихильників.

1.2. Доступ до публічної інформації

На тимчасово окупованій території Херсонської області росіяни набирали пропагандистів до місцевого «Союзу журналістів РФ». За [даними](#) Центру національного спротиву, створення цієї псевдоорганізації має на меті контроль над пропагандою в регіоні, особливо серед так званих «медіа». Голова херсонського відділення – росіянин Олександр Малькевич, курає всі «регіональні медіа» на всіх тимчасово окупованих територіях. Організація налічує близько 40 «учасників», більшість з яких були завезені з Росії.

Зокрема, на останньому зібранні пропагандистів посвідчення отримала співробітниця телеканалу «Таврія» (створеного росіянами на базі захопленого регіонального відділення Суспільного) Ксенія Дегтярьова, яка приїхала з Казані. За інформацією Спротиву, завдання всіх так званих «місцевих журналістів» полягає в поширенні пропаганди РФ у регіоні і водночас неправдивої інформації під виглядом того, що вона надходить від місцевих жителів.

2. Гуманітарна ситуація

Гуманітарна ситуація на непідконтрольній території Донецької області залежить від розташування населеного пункту відносно лінії фронту та ступеня руйнувань. Наприклад, Донецьк чи Горлівка ведуть практично звичне життя, а ось у Маріуполі стан справ значно складніший: більша частина населення мешкає в зруйнованих оселях, не має роботи та достатньої кількості харчових продуктів. Ситуація в нещодавно захопленому Бахмуті та Соледарі вкрай жаклива. Попри гучні заяви окупаційної адміністрації, на час написання звіту там не відбувалося ані відновлення, ані стабілізаційних заходів.

В окупованому [Рубіжному](#) Луганської області за понад рік окупації відновлення так і не розпочалося. Щоб забезпечити себе водою, місцеві жителі власним коштом бурили у дворах і кварталах свердловини, бо в більшості районів централізованого водопостачання не було. Відновлювати систему місцеві колаборанти навіть не обіцяли. Як і пошкоджені будинки, які більш ніж за рік ще й руйнувалися через негоду. Були проблеми з громадським транспортом. Через значну протяжність населеного пункту, пересуватися ним можна лише на таксі або сподіватися на вільне місце в автобусі, що курсує між Кременною та Северодонецьком.

2.1. Фільтраційні дії окупаційної влади / поводження з військовополоненими

Російські окупанти в Запорізькій області [продовжили](#) боротися зі спротивом громадян України, використовуючи найрізноманітніші методики. За словами міського голови Мелітополя Івана Федорова, у місті було приблизно п'ять катівень, які окупанти розташували в захоплених будівлях поліції, військомату, Служби безпеки України та деяких промислових підприємств. За деякими даними, за півтора року було викрадено понад 500 осіб.

Суд Москви розглянув апеляцію й залишив чинним рішення про 13 років ув'язнення для українського правозахисника [Максима Буткевича](#), який потрапив у полон улітку минулого року. Судді постановили зарахувати фактичний час утримання під вартою з 19 серпня 2022 року, тобто з того моменту, коли Міністерство оборони Росії визнало факт ув'язнення Буткевича. Буткевич був присутній на засіданні за допомогою відеозв'язку з тимчасово окупованого Луганська та виголосив останнє слово: «Я хотів би лише висловити подяку всім тим людям, яким небайдужа моя доля та всіх українських військовополонених, які зараз у тяжкій ситуації. Люди, які перебувають у статусі військовополонених або вже засуджених, теж постійно думають не лише про рідних та близьких, а й про всіх, хто залишився на волі, хто перебуває в Україні, і всі сподіваються, що військовополонених звільнять».

У серпні незаконний суд на окупованій частині Донецької області [призначив](#) довічне ув'язнення 20-річному Василю Шитрі – військовослужбовцю 23-го окремого мотопіхотного батальйону 56-ї бригади Збройних Сил України, за нібито вбивство у квітні 2022 року чотирьох «мирних жителів» Маріуполя.

28 серпня представники Харківської правозахисної групи (ХПГ) [презентували](#) подання до Міжнародного кримінального суду з юридичним обґрунтуванням геноциду в Маріуполі Донецької області, який вчинили росіяни. За словами директора ХПГ Євгена Захарова, була створена робоча група з правозахисників і тих маріупольців, які виїхали. Він заявив, що зібрано багато інформації про події, які відбувалися в Маріуполі. «Це справді дуже страшно. Як росіяни методично обстрілювали, руйнували будинок за будинком, один за одним. Як снайпери стріляли по чергах, коли люди стояли за водою. Як снайпери стріляли по людях, які на багатті їжу готували. Були люди, які померли, бо залишилися на верхніх поверхах, і їх неможливо було дістатися, вони померли від голоду, спраги. Як люди під час бомбардування просто вискакували з верхніх поверхів домівок, не витримуючи цього жаху. Вони закінчували життя самогубством, бо не мали можливості це терпіти і якимось чином рятуватись. Є дуже багато конкретних історій», – підсумував Захаров.

2.2. Дії окупаційної влади щодо рекрутингу в збройні формування

Окупаційна адміністрація Запорізької області готувалася до нової хвилі примусової мобілізації, [повідомив](#) Центр національного спротиву. Відомо, що окупанти створили 44 «військово-облікові столи», у яких всі громадяни призовного віку або військовослужбовці запасу будуть поставлені на облік за місцем проживання.

У Старобільську Луганської області окупаційна «влада» [зобов'язала](#) всіх чоловіків на державних підприємствах пройти медичну комісію та стати на військовий облік.

3. Робота над ідентичністю

3.1. Зміни в стандартах освіти

Через те, що окупанти готувалися до проведення фейкових виборів, на тимчасово окупованій території Запорізької області школи мали запрацювати з 11 вересня, [повідомив](#) міський голова Мелітополя Іван Федоров. За його словами, напередодні 1 вересня окупанти проводили поквартирний обхід і перевіряли, хто з дітей ходить в окупаційну школу, а хто – ні. Вони погрожували батькам позбавленням батьківських прав і змушували водити дітей в окупаційні школи.

Керівництво Кремля поставило завдання до 1 вересня [забезпечити](#) всіх школярів старших класів окупованої Луганщини новими підручниками з історії. Туди вже ввійшли розділи про захоплені з 2014 по 2022 рік території України. Окрім того, у підручнику за 11 клас кардинально переписані розділи із 1970-х по 2000-ні роки. За півтора року в Росії вчергове змінилася історія другої половини століття.

У новому навчальному році в школах так званої «ЛНР» замість безпеки життя до програми **включили** предмет «Защита родины». Окрім того, Міністерство освіти РФ готувало нову навчальну програму для дівчат шкільного віку, яка передбачає підготовку їх як санітарних інструкторів.

Загарбники на тимчасово окупованій території Запорізької області **анонсували** відкриття кадетських класів. Військове формування Росії – Національна гвардія спільно з колаборантами з так званого «Міністерства освіти» та іншими посадовцями окупаційної адміністрації буде курувати процес мілітаризації українських підлітків. У цих кадетських класах планують навчати дітей «патріотичного виховання».

Росіяни **створили** на тимчасово окупованих територіях Херсонщини «школи молодого виборця», які мають на меті підготувати старшокласників до «виборів президента РФ». Завданням шкіл є підготовка «спостерігачів» на псевдовиборах. Навчання мало початися у вересні і тривати до березня 2024 року. Відповідає за процес щойно створена «громадська палата».

На території окупованого Маріуполя Донецької області адміністрації **намагалися** відновити діяльність двох закладів вищої освіти – Маріупольського державного університету (МДУ) та Приазовського державного технічного університету. Активну участь у цьому брали колаборанти з викладацького та адміністративного складу. Зокрема, ректоркою МДУ стала **Лариса Сиволап**, яка до повномасштабної війни виконувала обов'язки керівниці кафедри управління персоналом, а філологічний факультет очолила Ірина Вялкова, яка раніше була заступницею декана цього факультету.

Вступна кампанія до створеного в окупації так званого «Мелітопольського державного університету» (Запорізька область) провалилася. Міський голова Мелітополя Іван Федоров повідомив, що на деякі спеціальності не було абітурієнтів навіть на бюджетну форму навчання. Членів приймальної комісії змушували обдзвонювати знайомих і просити подати документи хоча б для статистики.

3.2. Свобода віросповідання

Станом на серпень 2023 року п'ять єпархій Української православної церкви Московського патріархату (далі – УПЦ МП) на тимчасово окупованих територіях **перереєструвалися** в Міністерстві юстиції Росії: Донецька і Горлівська (так звана «ДНР»), Луганська і Ровеньківська (так звана «ЛНР»), Бердянська в Запорізькій області.

II. ПРИФРОНТОВІ ТА ЗВІЛЬНЕНІ ТЕРИТОРІЇ

1. Зміни в системі управління

Від початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року на території Донецької області докорінно змінився політичний ландшафт та системи управління. Ключова причина – призупинення діяльності органів місцевого самоврядування і передача їхніх повноважень військовим адміністраціям, а також обмеження на реалізацію демократичних процедур у зв'язку із запровадженням воєнного стану (діяльність політичних партій, заборона на проведення масових акцій тощо). Була сформована система військових адміністрацій. Зокрема, були утворені обласна та районні військові адміністрації і військові адміністрації міст та селищ. Голови військових адміністрацій перебрали на себе всі повноваження відповідних міських чи селищних голів. Окрім того, продовжили існувати військово-цивільні адміністрації, утворені ще до лютого 2022 року на нині окупованих територіях.

Таким чином, на час воєнного стану місцеве самоврядування на території області припинило своє існування, поступившись централізованій вертикалі військових адміністрацій. Ця система має свої переваги, зокрема, можливість оперативного реагувати на безпекові та оборонні виклики, що може бути ускладнене в колегіальних органах ухвалення рішень. З іншого боку, одноосібне та неpubлічне ухвалення рішень може призводити до корупційних ризиків. Окрім того, така система влади виключає участь суспільства в процесі ухвалення рішень та обмежує можливість ефективного контролю за політикою, яку проводять органи влади.

Проблеми місцевого самоврядування також були актуалізовані в моніторингу Херсонської області. Зокрема, попри передачу повноважень місцевих рад до військових адміністрацій, у депутатів міськрад залишилися мандати й обов'язок підтримувати зв'язок з виборцями. При цьому в них немає важелів впливу для розв'язання проблем виборців. На депутатів поширюються обмеження, які включають заборону виїзду за межі України через їхній статус. Із цим пов'язаний, наприклад, випадок депутатки Каховської міської ради [Олександри Аркуші](#). Вона не могла возз'єднатися з родиною через обмеження на виїзд за кордон і також не мала можливості виконувати свої депутатські повноваження, бо Каховка розташована в зоні окупації, і повноваження місцевої ради передані військовій адміністрації. Ця ситуація тривала кілька місяців і потребувала втручання багатьох юристів, поки в липні повноваження депутатки не припинили. Також посадові особи органів самоврядування продовжують отримувати відповідне грошове забезпечення, що викликає роздратування у виборців і депутатів.

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

>> ПІДГОТОВКА ДО ЗИМИ 2023–2024

За [словами](#) міністра енергетики Германа Галуценка, планові ремонти на енергетичних об'єктах України йшли за графіком. Проте залишалася складна ситуація з підготовкою до нового опалювального сезону в прикордонних з Росією областях, а також на прифронтових територіях. «Безумовно, найскладніша ситуація там, де постійні обстріли. Це Херсон. Там постійні обстріли. Росіяни досить прицільно б'ють по наших бригадах, які виїздять робити там певні роботи. Це Харків. Це прифронтові території. Більш-менш по Миколаєву ситуація, але Запоріжжя – кожен день приходить інформація про обстріли», – заявив Галуценко 12 серпня.

Активно відбувалася підготовка до нового опалювального сезону в Харківській області. Окрім перевірки статусу теплових мереж, проводилося оцінювання потреб місцевого населення (переважно міжнародними організаціями) для забезпечення належної підготовки до зими та рівноцінного розподілу гуманітарної допомоги.

Станом на 30 липня житлові й соціальні об'єкти [Харкова](#) були готові до запуску опалення на 65%. За інформацією міського голови, на об'єктах критичної інфраструктури, зокрема на теплоелектроцентралях, уже встановили захисні споруди, а пульти управління вивели в бомбосховище. У Харкові для стабілізації ситуації встановлювали модульні котельні, які допоможуть не лише опалювати, але й зекономити споживання електроенергії.

У Донецькій області цієї зими вісім міст, а саме Бахмут, Сіверськ, Торецьк, Часів Яр, Вугледар, Авдіївка, Святогірськ і Лиман, [залишаться](#) без централізованого опалення через відсутність газу, оскільки перебиті газопроводи. В інших містах області опалення буде забезпечуватися газовими котлами або модульними вугільними котлами. У містах, де не буде централізованого опалення, мешканці користуватимуться невеличкими пічками-булер'янами та іншими альтернативними джерелами опалення. Також буде забезпечено постачання дров і палет для громадян.

>> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ РОБОТИ ЕЛЕКТРОСИСТЕМИ

[Ініціатива](#) встановлення сонячних електростанцій у соціальних закладах Харківської області є додатковим кроком для забезпечення стабільності роботи електросистеми та забезпечення потреб населення під час екстрених відключень електроенергії. Наприклад, уже [встановлено](#) сонячні батареї в міській клінічній лікарні. Якщо проекти з переходу на зелену енергетику будуть вдалимими, то надалі їх розширюватимуть і повноцінно впроваджуватимуть у міському просторі.

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

У моніторингу Херсонської області зазначено, що в умовах знищення регіональної економіки через Каховську катастрофу та суцільне замінування сільськогосподарських земель області не може самостійно себе утримувати. Звіт про виконання обласного бюджету показує, що Херсонщина може [покрита](#) лише трохи більше ніж чверть власних бюджетних потреб самостійно. Тому допомога від міжнародної спільноти, державного бюджету та інших областей України важлива для забезпечення розвитку регіону в умовах поточних викликів.

Так, у Херсонській області [оголошено](#) про масштабний проєкт відбудови громад «Пліч-о-пліч». Особливість ініціативи полягає в тому, що 15 тилових областей України будуть допомагати відбудовувати об'єкти у 26 населених пунктах правобережних громад області. Відновлення населених пунктів Херсонщини здійснюється за кошти обласних і місцевих бюджетів. У проєкт залучені такі області: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська і Чернівецька.

Зазначимо, що подібна допомога «громада – громаді» започаткована ще наприкінці минулого року: сотні ремонтних бригад здебільшого на волонтерських засадах приїжджали на Херсонщину й допомагали відбудовувати зруйновані об'єкти. Тепер ця ініціатива отримала формальні риси спільного проєкту, до якого планується залучити міжнародних партнерів у межах ініціативи «We Build Ukraine», яку Україна [презентувала](#) на Лондонській конференції з питань відновлення у 2023 році.

Відновлення триває в тих громадах, у яких немає загрози артилерійських обстрілів і в яких проживає достатня кількість людей. Наразі пріоритетним завданням є ремонт житлових будинків, щоб дати можливість безпечно оселитися людям, які повернулися.

Наприклад, Івано-Франківська область у межах ініціативи «Пліч-о-пліч» взяла [шефство](#) над селом Давидів Брід Великоолександрівської територіальної громади Бериславського району, де дві бригади ремонтників відновлювали зруйновані росіянами будинки. Чернівецька область мала допомагати відбудувати об'єкти в [селі Новомиколаївка](#).

>> ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ КАХОВСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

У Херсонській області значні зусилля влади, комунальників, рятувальників і волонтерів в липні були направлені на подолання наслідків Каховської катастрофи: на відновлення нормального життя, знезараження затоплених приміщень, вивезення сміття після спадання води, налагодження водопостачання, ремонт електромереж та інших зруйнованих комунікацій, фіксацію збитків, організацію допомоги потерпілим.

Херсонщина та інші постраждалі області отримували значну допомогу від іноземних партнерів, які передавали обладнання, необхідне для оперативної ліквідації наслідків катастрофи і довготривалого відновлення. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) [передало](#) Державній службі України з надзвичайних ситуацій обладнання на 2,3 мільйона доларів. Серед нього 6 водовозів, більше ніж 400 насосів та інші речі.

Мешканці Херсонщини та Миколаївщини могли [отримати компенсації](#) за втрачений урожай внаслідок підтоплення, що виникло через підрив Каховської ГЕС. [Постанову](#) про надання відповідної компенсації Кабінет Міністрів України ухвалив на початку серпня. За втрачений урожай овочів на площі 0,01 гектара надавалася компенсація розміром 3 318 гривень (приблизно 85 євро). Жителям Херсонщини мали виплачувати компенсацію не більше ніж за 0,3 гектара (тобто максимум 99 540 гривень, або приблизно 2,5 тисячі євро), жителям Миколаївщини – не більше як за 0,2 гектара (максимум 66 360 гривень, або приблизно 1,65 тисячі євро). [Станом на середину серпня](#) 79 фермерів з Херсонської області вже отримали відповідну компенсацію.

>> РОЗМІНУВАННЯ

На деокупованих територіях місцеві жителі регулярно натрапляли на міни, часто травмуючись чи втрачаючи життя. Від початку повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року до липня 2023 року ООН зафіксувала 298 випадків загибелі мирних жителів, з-поміж них 22 діти, від вибухонебезпечних предметів і 632 випадки поранення мирних жителів.

Україна є [найбільш замінованою країною у світі](#), для повного розмінування її територій може знадобитися 757 років, якщо цим займатимуться 500 команд фахівців, які працюють у країні нині, ідеться в статті «[Washington Post](#)», де журналісти посилаються на звіт словацького аналітичного центру «[GLOBSEC](#)». Приблизно 30% території країни постраждало від боєприпасів, що вимагає складних і небезпечних операцій розмінування.

Експерти [підкреслюють](#), що у світі не існує прикладу гуманітарного розмінування в країні, яка перебуває в стані активних бойових дій. Розмінування в Україні визнається [пріоритетом уряду](#), тому Міністерство економіки України активно працює над збільшенням спроможності державних інституцій, залученням неурядових організацій і бізнесу до протимінної діяльності.

Харківські виробники розробили машину для підготовки ґрунту до розмінування, яка вже отримала сертифікат відповідності. Машина має просту конструкцію, вартість її виробництва, обслуговування та ремонту порівняно невисока. Розробка дозволяє ефективно знешкоджувати протипіхотні та виявляти протитанкові міни. Перший трактор для підготовки ґрунту до розмінування [випробували](#) в Балаклійській громаді Харківської області.

>> ЕВАКУАЦІЯ

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 6 серпня заявило про відновлення роботи закритого після початку повномасштабного вторгнення Росії прикордонного пункту пропуску «[Колотилівка – Покровка](#)» на кордоні Білгородської області Росії та Сумської області України. Чинovníки уточнили, що через пункт пропускатимуть громадян України, які повертаються з тимчасово окупованих територій.

Протягом звітного періоду було розширено перелік населених пунктів, з яких здійснювалася обов'язкова евакуація дітей з їхніми батьками чи опікунами. 2 серпня Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України [оголосило](#) про обов'язкову евакуацію з ще дев'яти населених пунктів Донецької області. Ідеться про населені пункти навколо міста Лиман, які перебували під щоденними обстрілами. Усього з них планувалося евакуювати 130 дітей.

За даними ОВА, на 22 серпня в прифронтових громадах Донецької області залишалася 171 дитина. Це ті діти, які мають батьків. *«Ми застосовуємо більш жорсткий механізм, зокрема примусову евакуацію з батьками. Евакуація триває, сподіваємось, протягом двох тижнів вийдемо на позначку «нуль», аби тут дітей не було»*, – [азначив](#) голова обласної військової адміністрації Павло Кириленко.

У кінці серпня в п'яти населених пунктах Запорізької області було [оголошено](#) примусову евакуацію дітей з населених пунктів Василівського та Пологівського районів, що розташовані поблизу районів ведення бойових дій.

У Харківській області 17 липня була оголошена примусова евакуація для населеного пункту [Вовчанськ](#), звідти буде евакуйовано приблизно 200 дітей. У серпні була оголошена [обов'язкова](#) евакуація мешканців з громад Куп'янського району. [За даними обласної військової адміністрації](#), на кінець серпня з небезпечних районів Куп'янщини було евакуйовано 1 433 людей, зокрема 343 дітей.

Загалом міграційні процеси на Донеччині були стабілізовані, і мова йшла скоріше про поступовий виїзд населення із зони бойових дій і поступове повернення населення до відносно безпечних регіонів області. Важливо відзначити, що значна кількість мешканців області, які раніше виїхали до західних і центральних регіонів країни, вирішили повернутися на Донеччину. Це рішення зумовлене тим, що перебування в інших областях України вимагає великих фінансових витрат, а також не надає повної гарантії безпеки, адже поняття «тиловий регіон» в умовах нинішньої війни з масованими ракетними обстрілами по всій території дуже умовне.

За даними соціальних служб Донецької області, на час написання звіту понад 1,2 мільйона мешканців покинули область. Проте лише 568 тисяч з них зареєструвалися як внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО). Ця розбіжність в цифрах може бути пояснена кількома факторами. По-перше, багато жінок з дітьми та людей похилого віку виїхали за межі України і не реєструються як ВПО. По-друге, деякі ВПО можуть відмовлятися від реєстрації з особистих мотивів, таких як наявність роботи, небажання отримувати допомогу від держави або небажання ставати на військовий облік на новому місці проживання.

Понад 188 тисяч жителів Луганщини [перемістилися та зареєструвалися](#) за новим фактичним місцем проживання в різних регіонах України. Із цієї кількості найбільшу групу становили особи працездатного віку – більше ніж 100 тисяч, або 53,2% від загальної кількості ВПО. Ще 88,2 тисячі осіб розподілені таким чином: пенсіонери – 36,3 тисячі (19,3%), діти – 38,9 тисячі (20,7%), люди з інвалідністю – 7,7 тисячі (4,0%), інші – 2,8%. Найбільше ВПО з Луганщини живуть у таких регіонах України, як Дніпропетровська (44,2 тисячі), м. Київ (26,0 тисяч), Київська (16,0 тисяч), Полтавська (11,6 тисячі) і Львівська (10,9 тисячі) області.

>> ГУМАНІТАРНА СИТУАЦІЯ

Станом на 23 серпня у водопровідну систему Миколаєва подавали технічну воду. Міський голова [розповів](#), що найближчим часом питної води в кранах жителів не буде, через проблеми з водозабезпеченням у Кривому Розі після підриву Каховської дамби. *«Кілька тижнів тому я казав, що незабаром у кранах миколаївців буде питна вода. Тоді була така надія, але зараз ситуація ускладнилася. Ми ж змінили місце водозабору, і тепер пов'язані з водоймами Дніпропетровщини. А в Кривому Розі великі проблеми з водою після підриву Каховської ГЕС»*, – сказав міський голова Миколаєва. Нагадаємо, що питна вода в Миколаєві відсутня з 12 квітня 2022 року.

У моніторинговому періоді на контрольованій частині Донецької області спостерігалася стабільна гуманітарна ситуація. Мешканці відносно безпечних громад мали доступ до харчових продуктів, медичних і соціальних послуг. Окрім цього, у більшості міст функціонували гуманітарні штаби, які забезпечували розподіл гуманітарної допомоги всім, хто її потребував. У зону бойових дій гуманітарну допомогу доставляли волонтери, органи влади та силові підрозділи.

На деокупованих територіях Харківщини тривала видача гуманітарної допомоги. Більша частина – це продуктивні та гігієнічні набори для найбільш вразливих категорій населення. Значно зменшилася кількість грошової допомоги.

>> ГУМАНІТАРНІ ХАБИ / ЦЕНТРИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

У 18 областях України [працювали](#) 34 координаційні центри для ВПО з Луганської області. Гуманітарну допомогу в них отримували щомісячно понад 120 тисяч людей. Після деокупації першочерго-

во постануть питання відновлення українських документів, прав власності та відшкодування завданої агресором шкоди. Тому вже відновлено роботу десяти центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) та створено дев'ять віддалених робочих місць адміністраторів.

Консультації стосувалися реєстрації пошкодженого житла, правової допомоги. Також у хабах проводилися консультації та профілактичні огляди людей сімейними лікарями та вузькими спеціалістами. На постійній основі надавалася психологічна підтримка. У найбільш потужних ВПО-хабах діяли дитячі кімнати й подекуди послуги розваг, книгообміну тощо.

У липні в Миколаєві [відновили](#) роботу всі відділення ЦНАПу, у яких надавалося більше ніж 200 адміністративних послуг. Водночас функціонувала окрема електронна черга для військовослужбовців Збройних Сил України «4.5.0», впроваджена після 24 лютого, що дозволяє військовослужбовцям отримати адміністративні послуги швидше.

За [даними](#) департаменту праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради, видача продуктових наборів у місті поступово згорталася, постачання з міських або обласних складів уже не було. Однак департамент активно співпрацював із Всесвітньою продовольчою програмою ООН та громадськими організаціями.

>> МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ

За результатами моніторингу Херсонської області виявлено катастрофічний стан доступу до якісних медичних послуг у регіоні. Ситуація була надзвичайно складна, оскільки 75% медичних закладів було пошкоджено, значна кількість медичних працівників була вимушена покинути місце роботи з міркувань безпеки, а частина лікарів загинула або була поранена. Зокрема, від початку повномасштабного вторгнення на Херсонщині [постраждали](#) 34 медичні працівники: 23 отримали поранення, а 11 загинули.

Однією з форм роботи була постійна ротація лікарів з інших регіонів. «Нині в закладах охорони здоров'я Херсонщини працюють 28 молодих спеціалістів, здійснено ротацію 15 вузькопрофільних спеціалістів з семи областей України – Дніпропетровської, Сумської, Полтавської, Закарпатської, Вінницької, Одеської та Хмельницької», – зазначив очільник області Прокудін. Загалом протягом липня в 14 лікарнях Херсонщини працювали 50 медиків з інших регіонів.

Продовжили роботу лікарі-волонтери за допомоги міжнародних організацій. Зокрема, це лікарі українсько-ізраїльської місії «Фріда» та лікарі ГО «Casars» і медичні волонтери міжнародної організації «Лікарі без кордонів».

>> ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТЛА

У Миколаївській області на кінець липня вдалося відновити трохи менше ніж 30% інфраструктури, що постраждала внаслідок повномасштабної війни. Найбільше відновлено об'єктів житлово-комунального господарства, мостів і доріг. За підрахунками обласної військової адміністрації, від міжнародних донорів Миколаївщина отримала близько 40 мільйонів євро.

Від початку програми [«сВідновлення»](#) загальна сума призначених виплат у Харківській області становила понад 98 мільйонів гривень. Станом на 1 серпня понад 9 мільйонів гривень уже надійшли на рахунки заявників. [Кошти отримають](#) жителі всіх семи районів Харківщини, чий будинки та квартири постраждали внаслідок російської агресії.

На початку серпня на сайті Запорізької міської ради оприлюднили інформацію, що в розділі «Місто» [створили](#) нову сторінку [«Відновлення будинків»](#). «На ній міститься інформація щодо адреси, за якою знаходиться пошкоджена будівля, замовника послуг з відбудови, виконавця та джерел фінансування відновлювальних робіт», – ідеться в поясненні на сайті.

>> ЦЕНТРИ ВЕТЕРАНСЬКОГО РОЗВИТКУ

У Харкові на базі Національного університету імені В. Н. Каразіна [відкрився](#) Центр ветеранського розвитку, де можна пройти освітні програми чи отримати соціально-психологічну допомогу. У межах освітніх програм розглядається можливість здобуття другої вищої освіти або спеціалізованих компетенцій, включаючи підвищення кваліфікації, участь у магістерських та аспірантських програ-

мах, а також проходження сертифікованих курсів. Зокрема, були затверджені програми, які відповідають попиту, такі як «Law English» і «Military English». За інформацією обласної військової адміністрації, на Харківщині було зареєстровано понад 930 ветеранів, що звільнилися з військової служби через поранення та інші причини, і понад 1 900 членів сімей загиблих захисників. Харківський центр уже сьомий подібний заклад, відкритий в Україні, зокрема такі установи вже діють у Києві, Львові, Миколаївській області.

>> ГРОШОВІ КОМПЕНСАЦІЇ ВЕТЕРАНАМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ АБО ЧЛЕНАМ ЇХНІХ РОДИН

Понад 200 мільйонів гривень з держбюджету отримає Харківщина на 2023 рік для [грошових компенсацій](#) ветеранам Збройних Сил України або членам їхніх родин. «*Передбачена сума дозволить надати компенсацію тим категоріям людей, які потребували покращення житлових умов і подали документи. Серед них – захисники, ветерани бойових дій, члени їхніх родин. Ті суми, які зараз закладені, повністю не дозволяють «закрити» всю чергу. Близько 50% ветеранів або членів їхніх родин потребують компенсацій на житло*», – сказав начальник управління у справах ветеранів облادміністрації Олег Пуль.

>> УКРИТТЯ

У липні влада Херсонщини звітувала, що темпи спорудження укриттів різко прискорилися. Тривало обладнання великих бомбосховищ. Так, за місяць у Херсонській територіальній громаді встановили 70 укриттів, що майже вдвічі перевищує кількість встановлених укриттів у червні. На 19 липня в Херсонській територіальній громаді було [встановлено](#) 115 вуличних протиосколкових укриттів і ще 30 військово-цивільного призначення.

1.2. Доступ до публічної інформації та медіа

Протягом останнього часу в Донецькій області почали відновлюватися друковані медіа, що припинили свою діяльність через війну. Це відбувалося винятково за підтримки журналістських організацій і міжнародної допомоги. Зокрема, у Краматорську розпочали випуск друкованої версії газети «[Технополіс](#)», а у Слов'янську – газети «[Вісті](#)». Утім, це мало скоріше символічний характер, бо тираж і зміст видань не надто впливали на інформаційний простір Донеччини.

Водночас характер медійних матеріалів в Донеччині був своєрідним. Це були переважно офіційні заяви, матеріали у форматі пресрелізів. Водночас не було аналітики й детального опису місцевого життя, а також журналістських розслідувань. Серед основних причин такої ситуації – високий рівень самоцензури серед журналістів, які вважають, що під час війни не варто порушувати гострі теми чи критикувати владу. Це призвело до зниження інтересу громадськості до традиційних медіа, і люди почали надавати перевагу альтернативним джерелам інформації, таким як телеграм-канали та плітки. У поєднанні з низьким рівнем медіаграмотності ця ситуація створює додаткові загрози для маніпуляцій і проведення інформаційних операцій, що може негативно вплинути на рівень стійкості та згуртованості суспільства.

2. Робота над ідентичністю

23 серпня [відбулося](#) установче засідання громадської Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Херсонській міській раді. У ході дискусії активно обговорювалися подальші шляхи співпраці виконавчих органів з інститутами громадянського суспільства, а також умови для національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти.

2.1. Зміни в стандартах освіти

Міністерство освіти і науки України та Міністерство реінтеграції тимчасово окупованих територій України з 2024 року планують готувати резерв освітян для роботи на звільнених територіях. До цієї роботи планується [залучити](#) 17 переміщених закладів вищої освіти.

У Харківській області продовжилася активна підготовка до початку навчального року. Міська влада ще на початку літа активізувала підготовку укриттів для шкіл, а також запропонувала можливість батькам обирати, який формат навчання підходить для їхніх дітей. У школах серед батьків проводили опитування: велика кількість опитаних виступила лише за онлайн-навчання через віддаленість або відсутність укриттів.

При цьому активні дії з облаштування приміщень як укриттів тривали: для цього використовували приміщення [метро](#) – встановлювали санітарні зони та рекуператори повітря. Діти [вчитимуться](#) у підземці три-чотири рази на тиждень по змінах. Годуватимуть школярів безплатно, до метро їх підвозитимуть на автобусі.

Більшість дитячих садків Харкова на початку року будуть працювати [дистанційно](#) через високий ризик загрози для дітей.

Заклади освіти підконтрольної частини Запорізької області та Запоріжжя зможуть працювати в змішаному форматі, [повідомив](#) голова обласної військової адміністрації Юрій Малашко. Дозвіл працювати в такому форматі надаватиметься засновникам освітніх закладів після обстеження комісією.

У Херсоні не було можливості запустити офлайн-навчання в школах, зважаючи на близьке розташування російських військ і щоденні обстріли міста, [повідомив](#) Роман Мрочко, начальник Херсонської міської військової адміністрації.

2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

У Херсоні тривали громадські обговорення перейменування вулиць. Було підготовлено список зі 137 назв, але Херсонська міська військова адміністрація кілька тижнів гальмувала ухвалення рішення про перейменування, бо це питання досить скандальне: дискусія відбувається гостро, з політичними звинуваченнями. У цьому контексті сформувалися кілька груп впливу. Деякі мешканці виступали проти будь-яких змін у назвах вулиць, стверджуючи, що в умовах обстрілів обговорення цього питання є зайвим. Інші жителі Херсону висловлювали пропозиції лише на користь патріотичних назв. Третя група зайняла більш помірковану позицію в цих дискусіях.

Процес перейменування [24](#) населених пунктів на Харківщині, які містять радянські наративи, відбувався [повільно](#), особливо порівняно із загальноукраїнськими темпами. За відсутності постійного моніторингу помітити їх досить важко. Ще один недолік – відсутність стійкої громадської кампанії з просування та популяризації, адже міське населення бере опосередковану роль.

У Первомайську Миколаївської області [тривало голосування](#) за нову назву міста. За назву Ольвіопіль проголосувало найбільше людей. На офіційних сторінках у соцмережах Первомайської міської ради всі охочі могли долучитися до голосування за нову назву. Опитування тривало до 26 вересня. На сторінці у Facebook назва Ольвіопіль на час написання цього звіту набрала 42% голосів, на другому місці – Богопіль і Першотравенськ, за які проголосували 22%.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

>> МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ

На території Сватівського району [розташована](#) більшість звільнених населених пунктів Луганщини. Тож тут уже є досвід не тільки переміщення закладів освіти та медицини, підтримки сватівчан, змушених переїхати до інших регіонів, а й проведення стабілізаційних заходів і роботи в умовах бойових дій. Ухвалено Комплексну програму соціального захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб Сватівського району Луганської області на 2023–2024 роки. Аналогічні програми впроваджені Сватівською міською, Білокуракинською, Коломийчиською, Лозно-Олександрівською та Нижньодуванською селищними військовими адміністраціями. Наразі громади Сватівського району опікуються діяльністю чотирьох гуманітарних хабів для переселенців з Луганщини.

III. УМОВНО ТИЛОВІ ТЕРИТОРІЇ ПІД УПРАВЛІННЯМ УКРАЇНСЬКОГО УРЯДУ

1. Зміни в системі управління

1.1. Рішення влади, що позначилися на згуртованості

Протягом липня – серпня 2023 року органи влади Одеської, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Чернівецької областей сконцентрували свої зусилля на розв'язанні завдань із забезпечення життєдіяльності областей і підтримки обороноздатності країни.

>> ПІДГОТОВКА ДО ЗИМИ 2023–2024

В Івано-Франківській області було створено обласний оперативний штаб і затверджено план заходів з підготовки до опалювального сезону. Ці заходи включали створення необхідних запасів палива, перевірку гідравліки мереж, заміну ділянок теплотрас, а також інші необхідні регламентні роботи. На час написання звіту лікарні, соціальні заклади (зокрема, дитячі будинки та геріатричні пансіонати) та об'єкти житлово-комунального господарства були обладнані генераторами, щоб забезпечити безперебійну роботу в умовах надзвичайних ситуацій.

У Тернопільській області також проводилася активна [підготовка](#) до осінньо-зимового періоду. Уже підготовлено 712 котелень усіх форм власності, 2 308 житлових будинків, 675 об'єктів соціально-культурного призначення. Було проведено ремонт та обслуговування водопровідних, каналізаційних і теплових мереж, замінено котли на відомчих котельнях області. Окрім того, створено резерв першочергових матеріалів і обладнання для швидкого відновлення роботи об'єктів у разі їх ураження.

Станом на 9 серпня у Львівській області до нового [опалювального сезону підготувалися](#) на 60%. В області здійснювали перевірку наявності та готовності до експлуатації резервних джерел живлення в закладах освіти, культури, тепlopостачальних і водопровідно-каналізаційних підприємствах. Повністю підготуватися до нового опалювального сезону Львівська область мала до 1 жовтня.

>> МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ

У липні 2023 року у Львівській ОВА [представили «Польський сервіс відбудови України»](#), який охопить вісім західних і центральних областей України – Львівську, Волинську, Рівненську, Тернопільську, Івано-Франківську, Житомирську, Хмельницьку та Вінницьку. Проєкт передбачає заходи для залучення польського бізнесу в процеси відбудови України й підтримку українського бізнесу та самоврядування в пошуках польських партнерів та інвесторів. Пілотний проєкт передбачає об'єднання польського та українського бізнесу та самоврядування.

>> МІЖРЕГІОНАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

Чернівецька область [допомогала відновити](#) село Зарічне на Херсонщині – там відбудовували 37 осель місцевих жителів. Це робилося в межах національного проєкту «Пліч-о-пліч». Під час окупа-

ції село перебувало на лінії зіткнення, через це постраждали понад сто будівель. Щоб їх відновити, потрібно 90 мільйонів гривень. Обласний бюджет таких грошей не має, тому шукають благодійників.

Майже 20 тонн медикаментів, дитячого харчування і витратних матеріалів для лікарні [поїхало](#) в Херсон з Буковини в межах гуманітарної допомоги (спільно Чернівецька обласна військова адміністрація, Чернівецька районна рада).

1.2. Доступ до публічної інформації

У липні почав повноцінно функціонувати офіційний сайт Івано-Франківської обласної ради, проте з мінімальним наповненням. До цього вся інформація поширювалася на офіційній сторінці Facebook. Сесії обласної ради транслювали по обласному телебаченню «Галичина».

2. Робота над ідентичністю

Чернівецька міська рада [ухвалила](#) рішення про заборону публічного використання російськомовного культурного продукту на території Чернівецької громади. Окрім цього, у місті мали заборонити публічне використання будь-якого культурного продукту білоруського, іранського виробництва та інших країн, які підтримують агресію Росії проти України. Це рішення було очікуваним після відповідного рішення Київської міської ради й не викликало особливої реакції в пресі.

2.1. Зміни в стандартах освіти

Школи Івано-Франківська з 1 вересня були готові працювати, як у довоєнний час. Тому з наступного навчального року змішаного навчання не буде – усі учні вчитимуться офлайн, [заявив](#) міський голова Руслан Марцінків.

У 2023/2024 навчальному році 28 із 45 шкіл Чернівецької громади з вересня [будуть працювати](#) очно. Це заклади, де площі укриттів достатньо для повноцінного навчання. В інших школах учитимуться за змішаною формою або у дві зміни залежно від кількості дітей і площі сховищ.

Планується, що 88% від загальної кількості шкіл Одещини зможуть працювати в очному форматі з 1 вересня. 50% дитячих садочків у регіоні не мають приміщення, де можна було б розмістити укриття різного типу. Відомо, що з початку повномасштабної війни на Одещині постраждало 52 заклади освіти. Найбільше закладів, а саме 14, було пошкоджено за тиждень, з 20 липня 2023 року.

Голова Закарпатської ОВА Віктор Микита [повідомив](#), що з урахуванням дітей, які переїхали до Закарпаття через війну, у школах Ужгорода в класах навчається по 40–45 дітей, що позначається на навчальному процесі в усіх аспектах.

2.2. Політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення

У холі аеропорту імені Каденюка в Чернівцях [демонтували](#) металевий напис російською мовою, який був частиною металевого панно, на якому зображено політ Нікити Холопа, котрий за російською легендою у XVI столітті злетів із дзвіниці на саморобних дерев'яних крилах у Владімірській області. Автором цієї композиції є Шимон Окштейн, найбільш знаний сучасний художник, котрий народився в Чернівцях та навчався в Одесі. На думку мистецтвознавців, це панно необхідно [зберегти](#).

2.3. Свобода віросповідання

Місцями непросто складалася ситуація зі свободою віросповідання та стосунками між представниками органів влади і позицією вірян УПЦ МП. Депутати Тернопільської обласної ради на сесії 22 серпня проголосували за заборону ходи прихильників УПЦ МП до Свято-Успенської Почаївської лаври, розташованої на території області, [повідомив](#) начальник Тернопільської ОВА Володимир Труш. Він нагадав, що на засіданні Ради оборони області цю ходу заборонили ще 11 серпня. Проте прочани УПЦ МП таки [прийшли](#) в Почаїв. Хо́да тривала вісім днів, паломники пройшли понад 200 кілометрів.

9 серпня у своєму зверненні до вірян митрополит Чернівецький і Буковинський Православної церкви України (далі – ПЦУ) Данило (Михайло Ковальчук) [сказав](#): «Дорогі брати та сестри, дорогі паломники, ми схилиємось перед вами, тому що ви долаєте всупереч неможливому. Наша влада то вигадує війну, то боїться, щоб московські їх не засудили та не дозволяли нам вас зібрати в це святилище». Відео з виступом Данила швидко поширилося в мережах. У пресслужбі ПЦУ [пояснили](#), що митрополит Данило мав на увазі заборону проводити масові паломництва, яку було запроваджено через війну. У ПЦУ запевнили, що їхня позиція щодо війни, розв'язаної Росією, «ясна, однозначна і багато разів засвідчена в документах і заявах».

У ніч проти 23 липня російські війська [здійснили](#) масовану атаку по території Одеси та області. Удар припав на історичний центр Одеси, внесений до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Унаслідок атаки пошкоджені 25 пам'яток архітектури, зокрема Спасо-Преображенський кафедральний собор. Офіс прем'єр-міністра Італії Джорджі Мелоні заявив, що Італія планує внести внесок у зусилля з відновлення собору. Так, італійський уряд залучив два найавторитетніші культурні центри країни – міланську виставку мистецтва та дизайну «Міланське Трієнале» та Національний музей мистецтв МАХХІ у Римі, щоб «зібрати кращі економічні, технічні та культурні ресурси, здатні зробити свій внесок у реставрацію Спасо-Преображенського собору».

Одинадцять священників УПЦ МП з Буковини разом з іншими з усієї України [звернулися](#) до митрополита Онуфрія із закликом негайно та остаточно розірвати зв'язки з Російською православною церквою після ракетного удару Росії по Спасо-Преображенському кафедральному соборі в Одесі. У відкритому листі священники називають агресію Росії проти України «сатанинською» та засуджують підтримку війни настоятелем Російської православної церкви патріархом Кирилом (Гундяєва).

2.4. Національні меншини

У школах румуномовних громад Чернівецької області [відтермінували](#) збільшення кількості уроків українською. Згідно із [Законом про освіту](#), ухваленим у 2017 році, з 1 вересня цього року учні п'ятих класів мали б вивчати 20% дисциплін державною мовою. Це три предмети. Через повномасштабне вторгнення РФ в Україну відтермінували перехід на рік.

Більшість закарпатських угорців (53,6%) вважають, що Угорщина має надати Україні зброю. Про що [свідчать](#) результати опитування громадської думки, проведеного в Закарпатській області в липні 2023 року. Важливо наголосити, що підтримка більшістю закарпатських угорців військової допомоги Україні з боку Угорщини не збігається з позицією уряду Віктора Орбана. Понад те, зазвичай ключовим аргументом уряду Орбана не постачати зброю Україні та забороняти перевезення західної зброї через українсько-угорський кордон є саме захист угорців Закарпаття від російських атак. Водночас на питання, чи є Росія загрозою для миру в Європі, 67,3% угорців Закарпаття відповіли ствердно. В Угорщині цей показник суттєво менший і становить 48%.

3. Спільна справа

3.1. Взаємодія на рівні спільнота – влада. Довіра до рішень влади. Реагування на потреби та бізнесові й громадські ініціативи

>> РЕЛОКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

За [даними](#) Міністерства економіки України, через війну релоковано понад 840 підприємств, з яких більш як 660 відновилися і зараз працюють, а з січня 2022-го до липня нинішнього року кількість підприємств зросла на 37 тисяч.

Виробник кетчупів і консервації «Чумак» зупинив виробництво на заводі в Каховці Херсонської області 24 лютого 2022 року. Вивезти обладнання з окупації компанія не встигла. Сировину з її складів росіяни розграбували. Тепер «Чумак» випускає свою продукцію на потужностях конкурентів по всій Україні і за кордоном, а також планує побудувати завод з перероблення томатів на Одещині. Новий завод забезпечить додаткові надходження податків до бюджету області, а також створить майже 5 000 робочих місць. Вибір Одещини для переміщення підприємства зумовлено сприятливими кліматичними умовами для вирощування томатів.

>> МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ

У серпні розпочався прийом заявок на [отримання грантів](#) для підтримки бізнесу від Львівської міської ради. Ваучери розміром до 300 тисяч гривень надаватимуться на підтримку ветеранського бізнесу та проектів подвійного призначення, що сприяють прискоренню перемоги. Бізнес-ваучер для ветеранів та їхніх сімей може бути використаний на модернізацію та розширення бізнесу, мобільність і підвищення ефективності, закупівлю ліцензійного програмного забезпечення, а також для навчання, консультацій і перекваліфікації. Інвестиційний ваучер на проекти подвійного призначення може бути використаний для закупівлі обладнання, сировини, оновлення матеріально-технічної бази та інших потреб у сферах безпеки, оборони і охорони здоров'я.

Івано-Франківська ОВА ініціювала проєкт «Турбота про родину героя». Згідно з ним родичі загиблих героїв з різних регіонів України мають [можливість](#) безкоштовно відпочити в оздоровчих закладах області та ознайомитися з історією та природою краю. Від квітня на відпочинку побували понад 170 діток, більше ніж сотня – у супроводі матерів. 21 липня до області мало прибути ще 19 родичів загиблих.

3.2. Взаємодія на рівні суспільства. Ініціативи. Довіра між групами

>> ДОПОМОГА АРМІЇ

Комітет виборців України [проаналізував](#) витрати міст України на допомогу Збройним Силам України від початку повномасштабного вторгнення. Інформацію було отримано від 24 міських рад. Так, міські ради за півтора року витратили практично 10 мільярдів гривень, або 7%, умовного сукупного бюджету на допомогу війську.

Міста Мукачево (Закарпатська область), Хмельницький і Житомир виділили найбільший відсоток свого бюджету на підтримку оборони України – 26%, 21% і 20% відповідно. Високі показники також у Львова – 10% і Чернівців – 9% бюджету. Серед проаналізованих міст найменші показники підтримки у відсотковому співвідношенні у Києва, Запоріжжя, Броварів, Івано-Франківська та Тернополя – близько 2%.

Івано-Франківська обласна рада [направила](#) 20 мільйонів гривень з обласного бюджету на підтримку захисників. Їх спрямували на виконання двох програм – Програми забезпечення мобілізаційної підготовки та оборонної роботи в області на 2023–2027 роки і регіональної цільової програми надання шефської допомоги військовим частинам.

Військовослужбовцям з Івано-Франківської громади [виплачуватимуть](#) по 20 тисяч гривень з бюджету міста на придбання спорядження, повідомив міський голова Руслан Марцінків. За його словами, на нові виплати військовим з міського бюджету спрямують приблизно 200 мільйонів гривень. Мер також додав, що нова програма буде доступна з 24 липня. Щоб отримати гроші, потрібно звернутися до центру надання адміністративних послуг або подати заяву в електронному вигляді.

За [інформацією](#) від Чернівецької ОВА, від початку широкомасштабного вторгнення область спрямувала на територіальну оборону майже 400 мільйонів гривень. Окрім того, обласна військова адміністрація [оприлюднила](#) суми допомоги військовим та їхнім родинам відповідно до статусу.

>> АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

На Львівщині розпочався [проект](#) «Адаптація ветеранів до цивільного життя». Він спрямований на підтримку та соціалізацію захисників, які після фронту повернулися додому, членів їхніх родин, а також сімей загиблих військовослужбовців. Волонтери спільно з представниками територіальних громад планують системно [надавати такі послуги](#), як профорієнтація; пошук роботи та відкриття власної справи; юридичний супровід; робота з психологом; проведення тренінгів, культурних подій, зустрічей для спілкування.

На Миколаївщині на початку липня впроваджували пілотний проект [«Помічник ветерана»](#). Помічники ветеранів проходили спеціальні курси для підготовки на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили, навчання було безкоштовним. Обов'язки помічника включають індивідуальний професійний супровід ветеранів у переході зі служби в армії до цивільного життя. Аналогічний проект стартував ще в трьох областях – Вінницькій, Дніпропетровській і Львівській.

Управління молоді та спорту Львівської ОВА представило програму фізичної та ментальної реабілітації ветеранів війни і членів їхніх сімей під назвою [«Ліга Нескорених»](#). Проект спрямований на військовослужбовців і ветеранів, які перебувають на реабілітації у Львівській області, зокрема тих, хто користується послугами центрів протезування та реабілітації. Програма передбачає різні заходи, такі як тренування, спортивні змагання, активна реабілітація, створення «Карти нескореного» для доступу ветеранів до спортивних закладів-партнерів, створення мотиваційних відеоісторій про ветеранів, які повернулися до активного життя після поранень.

4. Зміни в соціальній структурі

4.1. Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю

У Львові [розробили та реалізують](#) нову програму допомоги дітям, батько або матір яких загинули на війні. Ідеться про щорічну одноразову допомогу розміром 50 тисяч гривень на навчання та оздоровлення дитини. Діти отримуватимуть допомогу до 18 років. Станом на 14 серпня у Львівській громаді проживало 415 дітей, яким передбачена така виплата.

На Буковині чотири заклади загальної середньої освіти та два заклади дошкільної стали учасниками [Всеукраїнського проекту «Єдина Україна»](#). Мета проекту – допомогти в інтеграції й адаптації дітей та батьків / опікунів серед ВПО та дітей з особливими освітніми потребами в місцеві громади засобами фізичного виховання та спорту з використанням концепції «Спорт заради розвитку».

Осередками інтеграції ВПО стануть: Хотинський опорний заклад загальної середньої освіти Хотинської міської ради, Боянський лицей «Лідер» Боянської сільської ради, Сторожинецький лицей № 1

Сторожинецької міської ради, Чернівецький ліцей № 19 імені Ольги Кобилянської Чернівецької міської ради, заклад дошкільної освіти (ясла-садок) «Веселка» Хотинської міської ради та комбінованого типу № 48 «Гніздечко» Чернівецької міської ради.

Цей напрям послуг продовжив динамічно розвиватися в межах грантової підтримки та різноманітної проектної діяльності. Окрім того, працювали й комунальні установи – соціальні центри, відділи тощо в кожній територіальній громаді.

21 серпня **відкрили** громадський центр «Простір, дружній до дітей, молоді та сімей». Це системний проєкт безпекової підтримки дітей і молоді в межах реалізації програми «Реагування на надзвичайні ситуації для задоволення основних потреб та потреб захисту постраждалих від конфлікту та переміщених дітей та їхніх сімей в Україні». Його реалізував відокремлений підрозділ міжнародної неурядової організації «Представництво Save the Children International в Україні» за фінансування Бюро з гуманітарних питань і UKR HF – Ukraine Countrywide Response 2022 (IHF) та підтримки Чернівецької обласної ради.

4.2. Потреби вимушених переселенців. Реагування

11 липня 2023 року уряд ухвалив **постанову № 709** «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб». Постановою **змінено підходи** до надання грошової підтримки ВПО. Виплати за липень будуть надані всім отримувачам допомоги без змін, нові правила застосовуватимуться з *1 серпня 2023 року*. При цьому розмір допомоги залишається без змін: 3 000 гривень – для осіб з інвалідністю та дітей (до 18 років); 2 000 гривень – для інших осіб. **Виплати не продовжуватимуть** особам, які перебувають за кордоном більше ніж 30 днів без обґрунтованих причин, що підтверджуються документально, або понад 60 днів сукупно протягом шестимісячного періоду; які повернулися до покинутого місця проживання; які відбувають покарання в місцях позбавлення волі або були засуджені за злочин проти національної безпеки. Також не матимуть права на отримання цієї допомоги особи, які перебувають на повному державному утриманні.

31 вересня допомогу продовжать отримувати громадяни, чий майновий стан потребує такої підтримки, і не отримуватимуть громадяни, чий майновий стан дозволяє здійснювати суттєві витрати без допомоги держави. Виплату буде припинено тим ВПО, які від моменту ухвалення постанови здійснювали великі покупки. Зокрема, придбали новий транспортний засіб (з року випуску якого минуло менше ніж п'ять років), окрім авто, придбаних волонтерами та переданих на потреби оборони країни.

Також допомогу не виплатять тим, хто придбав земельну ділянку, квартиру, будинок на суму більше ніж 100 тисяч гривень або мають на депозитному банківському рахунку кошти на загальну суму більше ніж 100 тисяч гривень. Виплати не отримають і ті переселенці, які придбали іноземну валюту, а також банківські метали на загальну суму більше ніж 100 тисяч гривень, а також ті, хто має у власності житло, розташоване на інших територіях, ніж ті, де ведуться активні бойові дії, або які є окупованими, якщо таке житло має площу понад 13,65 квадратного метра на одного члена сім'ї.

Наразі в Закарпатській області офіційно зареєстровано 141 тисячу ВПО. **За даними Закарпатської обласної військової адміністрації**, разом з тими ВПО, які не зареєстровані, кількість переселенців становить 300 тисяч. Окремо на рівні обласної військової адміністрації виділяють ще групу осіб, які переїхали на Закарпаття на літній період, на тривале, але туристичне перебування. Це ще 145 тисяч. Таким чином, загальна цифра немісцевих мешканців на основі даних від мобільних операторів становить 445 тисяч осіб. Таким чином, постійне населення Закарпатської області збільшилося на третину.

Найбільше переселенців в Ужгороді. В обласному центрі Закарпаття зареєстровано до 35 тисяч внутрішніх переселенців, така ж кількість незареєстрованих, тобто загалом близько 70 тисяч людей. Притому кількість офіційного населення становить 115–120 тисяч осіб. Також багато ВПО проживає в Мукачеві, Хусті, ще відчутна кількість переселенців у санаторній Полянській громаді.

Окрім того, за даними обласної військової адміністрації, інфраструктура обласного центру (насамперед питання водозабезпечення, вивозу та утилізації сміття, міська інфраструктура, затори, парковки, місця дозвілля) загалом не витримує кількості ВПО і потребує негайних заходів реагування.

За [даними](#) обласної військової адміністрації, від початку повномасштабного вторгнення Івано-Франківщина стала прихистком для більше ніж 150 тисяч ВПО. [Зі слів](#) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубінця, у 90 шелтерах, де проживали ВПО, було здійснено 86 моніторингових візитів. За їхніми результатами Івано-Франківщина демонструє найкращі в Україні показники дотримання прав людини (виконано 93% рекомендацій Уповноваженого).

Станом на серпень у Львівській області було зареєстровано понад 234 тисячі ВПО.

>> ЖИТЛО ДЛЯ ВПО

Упродовж моніторингового періоду тривало будівництво житла для переселенців (зокрема, у Чернівцях [планували](#) збудувати два багатоквартирні будинки для ВПО і шукали підрядників. Кошти – 10,5 мільйона євро гранту від ЄС. Потенційна кількість мешканців – 600).

Водночас на Буковині [не було жителів](#) у вже зведених будівлях для ВПО: у Банилівській громаді, де торік збудували десять модульних будинків для ВПО, досі ніхто не проживав. Причина – відсутність електрики. Варто відзначити, що впродовж будівництва підрядника довелося змінити через неякісні роботи.

Продовжували функціонувати вже відкриті шелтери та прихистки в області. 11 серпня Шелтер святої Ольги в Лужанах [відзначив](#) першу річницю із часу відкриття. За цей час у шелтері проживали 130 ВПО.

В Івано-Франківській області відкривали нові приміщення для проживання ВПО. 1 серпня ще один шелтер для переселенців відкрили в Боднареві Калуської територіальної громади. Він розрахований на 23 людей, свій куточок отримують переселенці, яких прийняв приватний сектор. Це люди, які не мають фінансової спроможності придбати чи орендувати собі житло. Проєкт був реалізований за підтримки благодійної організації «MoveUkraine», Міжнародної організації з міграції, благодійної організації «Рокада», Екуменічної служби допомоги «Еталон», ГО «DESPRO», «Гойдалка». У вересні благодійний фонд «Move Ukraine» планував розпочати новий проєкт – будівництво соціального житла для переселенців квартирного типу в селищі Брошнів-Осаді.

>> ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВПО

За оприлюдненою Чернівецькою обласною службою зайнятості [інформацією](#), у 2023 році до неї звернулися понад 740 ВПО. Працевлаштовані – більше ніж 200. Серед них продавці, касири, менеджери, адміністратори, швачки, бухгалтери, економісти, водії, робітники, кухарі, пекарі, психологи, слюсарі, лікарі, столяри, інженери, малярі тощо.

Упродовж шести місяців поточного року послугами Львівської обласної служби зайнятості з метою працевлаштування [скористалися](#) 1 718 осіб з-поміж ВПО. Більшість ВПО (60,3%) з вищою освітою і віком від 35 до 44 років (32,6%).

4.3. Потреби добровольців територіальної оборони. Реагування. Мобілізація

Після скандалу навколо колишнього начальника Одеського обласного територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) Євгена Борисова, якого підозрюють у незаконному збагаченні на 188 мільйонів гривень, Президент України Володимир Зеленський заявив про [потребу перевірок](#) ТЦК та СП. 11 серпня він анонсував звільнення всіх обласних воєнкомів і заміну їх бойовими офіцерами. Тоді ж відбулося засідання Ради національної безпеки і оборони України за підсумками перевірки військкоматів. Зеленський повідомив, що розпочато 112 кримінальних проваджень, є 33 підозри. За його словами, зловживання зафіксовано в різних областях – Донецькій, Полтавській, Вінницькій, Одеській, Київській, Львівській. 17 серпня Президент увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України про звільнення всіх обласних воєнкомів.

Від початку російського повномасштабного вторгнення Державне бюро розслідувань [розслідувало](#) 112 проваджень щодо посадовців ТЦК та СП. За результатами роботи слідчих на початок серпня 15 обвинувальних актів уже було направлено до суду.

У Державному бюро розслідувань наголосили, що лише за останні кілька тижнів викрили близько 10 військкомів:

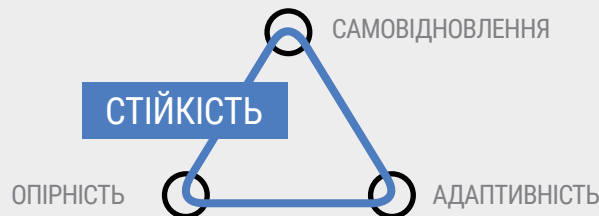
- у Запоріжжі військком організував схему збагачення для свого оточення та допомагав ховатися від суду кримінальним елементам;
- на Закарпатті військовий комісар змушував солдатів будувати його маєток;
- в Одесі колишнього військкома спіймали на незаконному збагаченні;
- у Краматорському районі військком з Донеччини налагодив механізм видачі фіктивних документів для перетину держкордону;
- на Буковині «ділки» хотіли збагатитися на оформленні довідок про відстрочку від мобілізації.

Одним з викликів мобілізації [залишалися](#) спроби незаконного перетину кордону. Загалом упродовж літа кількість порушників [зросла](#): лише за одні вихідні серпня прикордонні наряди Чернівецького загону виявили та затримали 41 порушника. Усі громадяни України, мешканці різних областей. Загалом від початку року прикордонники [затримали](#) майже 800 людей, які намагалися незаконно перетнути кордон у Чернівецькій області. Це переважно військовозобов'язані чоловіки. Для виїзду вони підробляли документи або намагалися скористатися системою «Шлях».

МЕТОДОЛОГІЯ ЗБОРУ ДАНИХ

Концептуальна рамка підходу Національної платформи стійкості та згуртованості

СТІЙКІСТЬ – суспільна практика на національному, регіональному та місцевому рівнях, яка створює можливості для подолання викликів і трансформації.

Ми вимірюємо її в трьох площинах:

- **адаптація** суспільних систем та інститутів до криз і різких змін середовища;
- **самовідновлення** – мобілізація громадян, інститутів для розв'язання різних гуманітарних, соціальних і безпекових завдань у співпраці;
- **опірність** – стабілізація моделей співпраці між владою, бізнесом, громадянським суспільством, які сприяють підвищенню рівня міжсекторальної довіри в ході трансформації.

СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ – стан соціальних зв'язків у суспільстві між суспільними групами (по горизонталі) та між суспільством і владою (по вертикалі). Вимірюється за рівнями довіри та нормами взаємності (розвитком позитивного соціального капіталу); міцністю громадянського суспільства; наявністю інститутів управління конфліктами (наприклад, відповідальна демократія, незалежне судочинство тощо).

СТІЙКІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ базуються на спільних підходах і цінностях, розмаїтих моделях взаємодії.

>> **ФОКУС:**

- на акторах, змінах в управлінні, оцінюванні вразливості, здатності до адаптації, трансформації на відміну від повернення в попередній стан.

>> **ЗБІР ДАНИХ:**

- тимчасово окуповані та прифронтові території – Луганська, Донецька, Запорізька, Херсонська, Харківська області;
- території, де не ведуться бойові дії, – Одеська, Миколаївська, Тернопільська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька області.

ДЖЕРЕЛА ДАНИХ – публікації в ЗМІ, рішення органів влади, проекти рішень органів влади, дані опитувань громадської думки, дані в соціальних мережах, звіти неурядових організацій, будь-яка інша оприлюднена інформація. Дані збирають координатори Національної платформи стійкості та згуртованості у 12 областях, спираючись на джерела даних, власне розуміння стану справ і залученість у місцеві процеси згуртованості.

>> ПРОБЛЕМАТИКА

На тимчасово окупованих територіях:

- **Динаміка окупації.** Просування російських військ, становище окупованих населених пунктів; позиції мешканців регіону / громади / політичних сил щодо російських окупаційних і військових дій.
- **Зміни в системі управління.** Рішення та інформація від окупаційної влади; прояви колабораціонізму; вилучення майна; експропріація продуктів окупаційними адміністраціями.
- **Гуманітарна ситуація.** Фільтраційні дії окупаційної влади; примусова депортація та її напрямки; захоплення заручників; рекрутинг у збройні формування; характер евакуації; руйнування; доступ до медичної допомоги.
- **Робота над ідентичністю.** Робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів, примусова русифікація; російські державні стандарти освіти; політика пам'яті: топоніміка, музейна справа, свята та їх відзначення; діяльність релігійних організацій.
- **Зміни в соціальній структурі.** Виклики, пов'язані зі становищем жінок і дітей, людей з інвалідністю.

На територіях, де не відбуваються бойові дії:

- **Динаміка військових дій.** Обстріли / озброєння, застосоване проти мирного населення; руйнування.
- **Зміни в системі управління.** Організація діяльності органів влади та доступ громадян до ухвалення рішень на місцевому рівні; доступ до публічної інформації; координація дій волонтерів і влади, а також органів влади між собою, органів влади та військових, волонтерів і військових тощо.
- **Гуманітарна ситуація.** Доступність питної води, їжі, зв'язку, електроенергії; доступ до медичної допомоги; надання гуманітарної допомоги на регіональному рівні.
- **Зміни в суспільному середовищі.** Ставлення в громадах до змін у символіці, календарях (свята, пам'ятні дні); перейменування вулиць та інших об'єктів; робота навчальних закладів, міграція здобувачів освіти та викладачів; громадянське суспільство та бізнес, ринок праці.
- **Становище внутрішньо переміщених осіб.** Забезпеченість житлом і роботою; інтеграція в громаду, що приймає; мережування.

>> ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИХОДУ ЗВІТУ

Початковий моніторинговий звіт охоплює перші чотири місяці широкомасштабного вторгнення (лютий – червень), починаючи з 24 лютого 2022 року; наступні звіти – по два місяці.

ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НЕЗАЛЕЖНИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Український незалежний центр політичних досліджень – неурядовий непартійний аналітичний центр.

УНЦПД з 1991 року спрямовує свої зусилля на утвердження демократії та впливового громадянського суспільства в Україні. Ми пропонуємо рішення для державної політики у сфері демократії, співпрацюємо із зацікавленими сторонами, здійснюємо комунікаційні кампанії.

За нашою діяльністю можна стежити на сайті www.ucipr.org.ua та в соціальній мережі Facebook – <https://www.facebook.com/UCIPR>.

Долучитися до нашої діяльності можна через різні види партнерства, написавши нам на електронну скриньку ucipr@ucipr.org.ua.

СТІЙКІСТЬ ТА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Періодичний звіт на основі моніторингових матеріалів з обраних регіонів України
Випуск 8. Липень – серпень 2023 року

Вартовник Іван Михайлович
Горобчишина Світлана Анатоліївна
Коваленко Ольга Сергіївна
Конончук Світлана Григорівна

Редакторка – Добоні Мар'яна Іванівна
Перекладачка – Світлана Крилова
Дизайнер – Буравченко Сергій Валерійович

Електронне видання

Випуск 30.09.2023

